

De les formes ordinàries de la vida religiosa: l'obra de Joan Prat i la seva etnografia de l'espiritualitat subalterna

JORDI ROCA GIRONA
Universitat Rovira i Virgili

Aquest llibre, com hom pot comprovar a l'índex, està estructurat en tres grans apartats que, d'antuvi, pretenen agrupar i classificar el conjunt de l'obra de l'homenatjat, Joan Prat. Tota classificació és inevitablement arbitrària i aquesta, òbviament, no ho és menys. Una de les raons principals que abonaria, en aquest cas, aquest caràcter és, a parer meu, la constatació que el conjunt de l'obra del Joan és, de fet, inclassificable. No pas en el sentit d'inqualificable que sovint s'associa, matusserament, a aquest adjectiu, sinó en el sentit, ben diferent, d'obra dotada de tanta coherència i continuïtat que es fa difícil arbitrar qualsevol intent de compartimentar-la. I això perquè quan el Joan ha escrit de i sobre temes que hom podria encabir —com ho hem fet nosaltres— sota l'etiqueta de l'etnologia ibèrica o de la biografia, rarament ha deixat de connectar-los amb «El Tema», en majúscules, que constitueix l'eix transversal del seu recorregut investigador i pel qual se'l coneix i reconeix no només en els entorns acadèmics sinó també —i això, tot i que pugui resultar paradoxal, ja és més difícil— en els que no ho són. Aquest tema no és altre, certament, que el de l'antropologia de la religió. Tanmateix no podria deixar d'assenyalar, per no trair, precisament, un dels paradigmes més rellevants que vàrem poder descobrir i certificar en la incursió que Joan Prat va fer en el terreny dels relats biogràfics, que aquesta coherència que ara jo esmento i, fins a cert punt, demostraré, no deixa de ser una certa conseqüència de la (de)formació socialitzadora que ens emmena a veure la biografia d'algú, sigui investigadora, sentimental o vital, com un tot dotat d'una «estranya» coherència. La realitat, certament, és menys compacta i d'una peça de com se'ns mostra sovint i de com la volem veure des de la mirada retrospectiva i reflexiva. El mateix Joan Prat, en referir-se als motius, per exemple, que el dugueren, en el seu moment, a dedicar-se a l'estudi de les sectes, en fa un al·legat explícit i esmenta, en primer lloc, el factor de la casualitat, provocat pel fet d'haver hagut de dirigir treballs d'alumnes sobre el tema; en segon lloc, la curiositat que li despertaren un seguit de lectures periodístiques i d'una novel·la sobre sectes, i, finalment, la formulació d'una sèrie d'hipòtesis a partir de la seva assistència a cursos de gnosi (1997: 85-86).

Les primeres incursions de Joan Prat en les publicacions impreses daten de la dècada dels setanta del segle passat, amb diferents articles sobre temàtiques com ara els exvots (1972) i diversos mites de tarannà tan diferent com els de la Sagrada Família (1978), d'Èdip (1980) o del Comte Arnau i Dràcula (1974, 1980), en el marc de l'efervescència d'estudis entorn de la qüestió de la «religió popular» que proliferaren a la dècada dels 70. En aquestes publicacions inicials que esquitxen la dècada esmentada ja es poden esbrinar algunes de les característiques del que serà la posterior contribució científica del Joan: una considerable diversitat, quant a format i característiques, dels indrets de publicació —des de la sèrie de mites (Dràcula, l'home llop, Frankenstein, la mòmia) publicats a la revista *Triunfo* l'any 1974 en col·laboracions de 5 pàgines fins a extensíssims, per als paràmetres actuals, articles de gairebé 50 pàgines localitzats a la revista *Ethnica* (1973, 1975), passant per diverses ressenyes aquí i allà i alguna aparició en revistes corporatives com ara els *Quaderns de l'Obra Social* (1979)—, i una combinació de treballs de caire eminentment descriptiu amb d'altres de tarannà més teòric (vegeu per exemple l'article de 1976), sense oblidar, ja de bon antuvi, la tasca, sempre pacient, sistemàtica, entretinguda i tan necessària, dels reculls bibliogràfics (1977, sobre bibliografia antropològica sobre Espanya, i 1980, sobre els estudis etnogràfics i etnològics a Catalunya). Després d'aquestes aportacions incipients el Joan s'endinsa ja en el que ell mateix ha qualificat sovint com a cicles o patrons —de ben segur que aquesta darrera paraula li agradarà més— personals de recerca, consistents bàsicament en períodes temporals de 7 anys, tot i que de fet el *décalage* entre la recerca pròpiament dita i la seva visualització en publicacions acaben confegint, sobre el paper, períodes més aviat de 10 anys, caracteritzats —i aquí la qualificació ja no és seva— per una mena d'estats possessius, frenètics i àdhuc obsessius, amanits amb fortes dosis de passió que, com una febre, el malalt encomana, generós, a tot aquell que li pregunta pel tema, i que acaben, com a punt culminant, en la publicació d'un llibre o monografia. A *El estigma del extraño* ho deixa ben clar: «Todo parece indicar que este número mágico —el 7— regula mis biorritmos intelectuales y determina los niveles de pasión, interés, indiferencia o sopor con los que he abordado los objetos de estudio que me han interesado en mi carrera investigadora» (1997: 16).

És així que la dècada dels 80, doncs, és «la dels santuaris marians»; la dels 90, «la de les sectes», culminada, sens dubte, amb el seu llibre més conegut i més venut, *El estigma del extraño* (1997, i reeditat el 2007); la dels 2000, «la dels relats biogràfics», rematada amb un llibre que el va fer patir més del compte —tot i que, quin no li ha fet el mateix?—, *Los sentidos de la vida* (2007), i l'actual dècada, en fi, serà —és ja— la dels nous moviments religiosos misticoesotèrics. Dels santuaris marians a la nebulosa misticoesotèrica, passant per les sectes. Com bé assenyala Manuela Cantón en el seu text, en el mapa de l'imaginari de la majoria, santuaris i sectes apareixerien en els extrems oposats. Resultaria fàcil i fins i tot atractiu veure en aquell inici i en aquest final provisional —ens resten, de ben segur, encara alguns cicles investigadors del Joan per endavant— una mena d'itinerari evolutiu o de circularitat en espiral. Tanmateix, com a bon antropòleg, Joan Prat ens ha mostrat que les connexions entre paratges aparentment tan allunyats són més presents del que hom podria pensar, entre altres coses perquè ambdós són manifestacions perifèriques d'una ortodòxia hegemònica que, d'una manera o d'una altra, la qüestionen, la matisen o la impugnen. De fet, el terme mateix de «religiositat popular», que és ben bé on podria encapsular-se la primera etapa de recerca del Joan, es va confegir a Europa en el context del predomini de les religions oficials històriques amb l'objectiu de diferenciar

les pràctiques religioses del «poble» de les de l'elit social més propera a la religió «oficial» (corresponent a la jerarquia, la doctrina, els preceptes morals, els rituals formalitzats-encarcarats, etc.). Al Joan l'ha interessat poc, i no se n'amaga, l'ortodòxia —potser perquè la coneix massa i l'avorreix, dos factors que combinen lamentablement amb la vocació investigadora—, i ha esdevingut un apassionat, en canvi, de les pràctiques concretes, situades en un temps i un espai determinats, atent a allò que la gent diu i la gent fa més que no pas a les normes, que m'atreviria a dir —i espero que em perdoni la gosadia un pèl malvada— que només l'interessaven especialment en la mesura que aquesta gent que diu i fa les transgredeix. No endebades, ja de bon antuvi, quan al «Departament» d'Antropologia de Tarragona —entre cometes perquè així en dèiem però no ho era encara— es treballava per projectes —no s'ha de confondre amb «per objectius», en el sentit administratiu del terme— i cada professor definia un àmbit concret de recerca al qual s'integraven, amb els corresponents treballs de curs, els alumnes —pocs i afortunats— que cursaven alguna assignatura d'antropologia, tot seguint i complimentant, bàsicament, les «famoses» guies de treball (vegeu els primers números de la revista *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*), el Joan va confegir la referida a l'«experiència religiosa ordinària» (1983a; 1983b). Una denominació gens casual que duia implícita, ja de forma primerenca a inicis dels 80, una revisió crítica de l'etiqueta tan usada fins aleshores de «religió popular». Joan Prat, en efecte, ja aconsellava aleshores «[...] deixar de parlar de 'religió popular', concepte tan manipulat i polisèmic que es fa difícilment operatiu, i introduir el concepte d'«experiència religiosa ordinària». Ara bé, no és el canvi de nom el que pot resultar significatiu, sinó el canvi d'actitud metodològica que aquest canvi porta aparellat, car la nova orientació implica un seguit de desplaçaments respecte d'allò *que* cal analitzar, *qui* cal cercar com a informador i *com* portar-ho a terme» (1983a: 59).

Ja de bon antuvi, val a dir que en línia amb una de les tal vegada més idiosincràtiques característiques de l'antropologia feta pel grup de Tarragona, el Joan insistia amb precisió lúcida en la tendència de la disciplina a ancorar-se en temàtiques més aviat properes al quefer dels folkloristes i a deixar de banda altres problemàtiques considerades menys «exòtiques», més prosaiques, més... *ordinàries*: «Un dels aspectes que sempre m'han deixat un mal regust de boca en llegir el corpus de literatura que conec sobre 'religió popular' és l'arbitrària selecció de tòpics o aspectes que amb més o menys consciència hom hi realitza. Així, mentre que m'he topat amb una munió d'articles i llibres sobre el culte als sants, sobre exvots, sobre romiatges i santuaris, etc., no n'he llegit cap, però és que cap, sobre el fet d'anar a missa els diumenges [...], que és probablement la pràctica religiosa seguida per un nombre més gran de persones, pertanyents a totes les condicions i classes socials, i això des de fa segles. Resulta, doncs, i la paradoxa sembla evident, que la pràctica més tradicional i massiva (i suposo, per tant, que en bona lògica 'popular') rellisca a l'estudiós de la 'religió popular', segurament perquè aquest té feina a perseguir ritus exòtics i, per tant, minoritaris, en algun racó de muntanya» (1983a: 59-60). També a diferència del que amb certa freqüència succeeix a les files antropològiques, ben formades i preparades per a la crítica i més insegures i incertes a l'hora d'assajar la proposta d'alternatives, el Joan prosseguia la seva argumentació sistemàtica recollint el repte que ell mateix s'havia imposat a partir de la crítica precedent: «Si no són les novenes, els exvots i les pedres de llamp, etc. els que han de focalitzar l'anàlisi, quin és l'objecte d'estudi? L'objecte d'estudi, el que anomeno l'*experiència religiosa ordinària*, inclou el conjunt sencer de comportaments, ritus, concepcions, vivències, representacions socials i símbols de caire

religió que en un marc concret —especialment i temporalment— sustenten uns individus o grups d'individus també concrets. Aquestes experiències, comportaments o vivències no tenen per què ésser estranyes, exòtiques, ni arcaiques; com més normals, vulgars i ordinàries siguin, millor. Cal, primer, descobrir la lògica de la regla, per anar a l'excepció, i no fer-ho a l'inrevés. Per tant, abans d'anar a les muntanyes a cercar informadors vells, analfabets i com més feréstecs millor (que practiquin ritus exòtics o creguin en 'supersticions' que amb una mica d'imaginació farem remuntar al paganisme o a la prehistòria), és preferible centrar-nos en aquells que tenim al costat —parents, amics, veïns, etc.—, que constitueixen la xarxa social en la qual habitualment ens movem. En efecte, qualsevol persona és susceptible d'esdevenir informador, atès que l'experiència religiosa ordinària és això: comuna, vulgar, rutinària, i no en el sentit despectiu que poden adquirir en certs contextos aquests adjectius, sinó en les seves connotacions d'ordinarietat, quotidianitat i familiaritat» (1983a: 62-63). Persones normals i corrents, doncs, com a informants privilegiats, i manifestacions i escenaris quotidians com a indrets d'observació. D'aquí que la dita «guia de treball» sobre l'«experiència religiosa ordinària» (Prat, 1983b) es confegís a l'entorn de tres eixos principals: la casa (o religió domèstica), l'església parroquial (o la religió comunitària), i l'ermita i el santuari (o la religió supracomunitària); i que s'hi consignessin apartats com ara els exercicis de pietat, la celebració del calendari litúrgic, els especialistes casolans, la recepció de sagraments, la predicació i els sermons, les promeses i vots o els aplecs.

En una línia similar podríem emmarcar l'atracció o la preferència del Joan —compartida en aquest cas per gairebé la pràctica totalitat d'antropòlegs— per aprofundir, escatinyar i furgar en les contradiccions, antagonismes o desajustos existents entre els discursos i les imatges dominants o hegemònics i la realitat que ens ofereix l'acostament directe —i sovint participatiu— als subjectes i realitats de què s'ocupen aquests discursos i imatges socials, com declara de manera gens ambigua a *El estigma del extraño* (1997: 86).

Retornant al patró biogràfic-investigador al qual em referia més amunt, que clouria cada cicle amb la corresponent monografia final en forma de llibre, val a dir que aquest final no és pas casual ni anecdòtic. Joan Prat sempre ha tingut molt d'amor per la publicació en format de llibre. En aquest sentit podem dir que és un clàssic i un romàntic. Un clàssic perquè pensa la recerca en termes de la culminació, a l'horitzó, amb una monografia. Un romàntic perquè malgrat el menyspreu i l'acarnissament que la inquisició dels índexs d'impacte ha precipitat sobre un dels productes fonamentals de les ciències humanes i socials, empesa pel fonamentalisme dictatorial dels criteris emanats de les (mal) anomenades «ciències dures» i mancada de qualsevol engruna de sensibilitat científica, segueix aspirant a fer que la màxima expressió, la més acurada i la més cofoia, del seu treball l'assoleixi aquest objecte gairebé màgic que és el llibre. Pensar, des de l'inici de la recerca, en l'elaboració final d'un o diversos llibres i no d'una rastellera d'articles sofregits, més o menys banals, sempre escadussers, sovint impotents, és plantejar-se, coherentment, la recerca com una forma d'ascetisme intramundà per contraposició a unes simples i senzilles tandes d'exercicis espirituals de cap de setmana llarg. La metàfora, més o menys reeixida, és deliberada, perquè no només apunta a les característiques del producte de la recerca en l'obra del Joan, sinó també al tarannà mateix de la recerca. Com assenyalava afectuosament Will Christian en el seu article, el Joan ha tingut una manera ben identificada de fer recerca. Una manera profundament i idiosincràticament etnogràfica, amb una important dosi d'humilitat, de sensibilitat, de paciència i àdhuc d'heroisme. Hom

se l'imagina —perquè el treball de camp en general, i el del Joan en particular, ha estat sempre individual i només es pot imaginar, per tant, la seva pràctica a partir d'una mena de simbiosi entre el que aporta el coneixement personal del personatge i el que destil·la en els seus escrits i les seves classes, conferències, etc.— amb aquell posat discret i aquella actitud encuriosida, a mig camí entre la ingenuïtat i la cerca incisiva, captivant els seus interlocutors i deixant-se seduir alhora per ells, mantenint la distància i capbussant-se fins al fons, amb totes les conseqüències, en allò i amb aquells que constitueixen el centre del seu interès. Ell mateix, en una d'aquestes freqüents incursions que realitza al rebost de la investigació, no s'està d'explicar, després de reconèixer l'angoixa i el sentiment de culpa que li va provocar un intent d'acostar-se al camp de manera encoberta, sota la imatge d'un fals adepte, quina estratègia segueix —si més no en la seva recerca sobre sectes— a l'hora de presentar-se: «Como lo que realmente soy: un profesor de Antropología Social de una pequeña universidad de provincias, interesado por el estudio de las religiones» (1997: 11). Tampoc se li fa estrany —més aviat al contrari, puix que bé es podria afirmar que en ocasions s'hi prodiga— l'exercici d'apropar el lector, gairebé amb un to de confiança còmplice, al magatzem emocional que li procura la recerca, relatant per exemple l'impacte que li causaren els Hare Krixna, els seus intents (frustrats) d'«abandonar-se» per tal de sentir l'èxtasi que devien experimentar els devots, la seva dificultat per separar els aspectes professionals dels personals i emocionals, etc. Hom se l'imagina, en fi, com una espècie híbrida —si acudíssim a la cultura popular d'una certa indústria cultural m'atreviria a dir entre el professor Tornassol i Woody Allen—, fràgil però persistent, ingenu però incisiu, simpàtic, turmentat..., i, per sobre de tot, increïblement dotat per al treball de camp, que ha dut a terme, a voltes, entre els informants i en els escenaris més difícils i hostils. Potser per la naturalesa d'aquestes unitats d'observació que han centrat el seu treball, potser per la seva aparença, potser per la seva actitud, el cert és que tot sovint, en el camp, s'ha topat amb persones que el volien convertir, amb gent a qui no els ha agradat —i li ho han fet saber— la seva independència i manca de prejudicis, amb situacions ben allunyades dels seus estàndards de confort habituals. Topades que gràcies al seu sentit de l'humor i a una notable manca d'un mal entès pudor professional ens han permès gaudir als afortunats que, delerosos, esperàvem i esperem el retorn d'aquestes incursions sobre el terreny d'hores i dies de relats gairebé èpics, a voltes hilarants, sovint llandants amb allò increïble, sempre apassionants. Hom no només intueix, sinó que sap íntimament, que l'etnografia del Joan no és un bon mirall per comparar-s'hi, perquè sempre se'n surt mal parat. On d'altres, la majoria, han anat substituint l'estada perllongada i plena en unitats d'observació per petites aventures d'estil Can Fanga o pixapins o *dominguero* més o menys arreglat, el Joan ha mantingut aquella indestructible fe en la naturalesa autèntica del mètode etnogràfic, aquella il·lusió de novici que el fa no projectar, d'antuvi, cap ombra d'escepticisme ni d'aire de superioritat ni de paternalisme subliminal envers els seus informants. Bé podria dir aquí que la seva és una etnografia compromesa, que probablement ho és en bona mesura, però per sobre de tot m'agrada més pensar que la seva és una etnografia ben entesa.

Aquesta, sens dubte, és una altra característica de la manera de fer del Joan. No només escolta i és pacient i honest amb els seus informants sinó que també practica aquestes virtuts amb els seus col·legues i alumnes. Més encara, la seva manera de fer recerca m'atreviria a dir que és idiosincràtica, perquè conjuga dos elements que aparentment són contradictoris i que a mans de la majoria d'investigadors esdevindrien un autèntic exercici

matusser. He esmentat aquesta voluntat persistent, diria que gairebé malaltissa, del Joan per seguir maldant per fer treball de camp en majúscules, etnografia en un sentit ple de la paraula, que no té per què voler dir necessàriament —però que sovint ho implica o se li suposa— etnografia clàssica. Del Joan sabem —no només perquè el coneixem sinó perquè també ho explica generosament i detallada als seus llibres— que ha passat llargues temporades amb els Hare Krixna, que ha caminat i recorregut durant anys els santuaris catalans, que ha fet el camí de Sant Jaume, que ha assistit, com a participant, a seminaris, trobades o *performances* experimentals d'indole diversa, tot i que units en la pertinença a aquesta espiritualitat errant i policonsumista —com l'anomena Manuela Cantón al seu text— característicament postmoderna, de dies o setmanes de durada, que implicaven allunyar-se del món, seguir jornades draconianes, obeir normes estrictes, suportar proves doloroses... Pràctiques, doncs, de treball de camp etnogràfic «de tota la vida» en una vida —quant a condicions acadèmiques i de producció del coneixement— poc amable i poc facilitadora d'aquestes «vel·leïtats». I, tanmateix, de bon antuvi, el Joan sempre ha incorporat alumnes i exalumnes als seus projectes de recerca. Ha format equips i hi ha treballat. En sap. I sap reconèixer el treball i ser agraït. A *El estigma del extraño* (1997), per exemple, la llista d'agraïments —mai una relació de compromís sinó una extensa i comentada geografia de gratituds i reconeixements detallada i primmirada— ocupa ben bé quatre pàgines i una cinquantena de noms. Cadascun dels seus grans projectes de 7 anys o una dècada va associat a un equip de persones que generalment ha aconseguit el miracle que funcionés com a tal. Això vol dir, entre altres coses, que es planteja el treball sense jerarquies pel que fa a la llibertat de tothom de fer la seva aportació al grup. Jo mateix he pogut comprovar com el Joan «perdia» alguna que altra decisió de programació o plantejament de la recerca perquè la majoria del grup defensava una opció diferent de la seva. I cap problema.

Si aquesta dimensió col·lectiva de la recerca feta pel Joan és palesa en l'esmentada incorporació d'estudiants o antics alumnes als seus equips, no ho és menys que el Joan és també d'aquelles *rara avis* investigadores que practica el noble, humil i interessant art de donar a llegir resultats més o menys preliminars o definitius a col·legues propers per rebre'n el corresponent *feedback*.

Aquesta manera d'investigar, aquest etnògraf persistent, també ha sabut mantenir-se, al llarg del seu ja dilatat recorregut, al marge de modes i d'eleccions convenients, en el sentit d'«estratègiques», «prioritàries», és a dir, amb més possibilitats també de finançament. De fet, la temàtica central de la seva obra per molts ja suposava, en el seu moment, una mena d'aposta encaminada al fracàs més absolut. Des de diversos fronts, inclòs l'acadèmic, es presagiava, justament en l'època en què el Joan va començar la seva recerca, el triomf incontestable d'un procés secularitzador i, per tant, desacralitzador, que tenia les arrels en l'adveniment de la modernitat però que, en el cas concret de Catalunya i Espanya, havia de rebre una embranzida definitiva amb la fi de la dictadura i l'inici de la transició democràtica. És cert que, tanmateix, la vessant més popular de les manifestacions religioses va assolir en aquest context una certa rellevància com a marcador d'una identitat prèviament mal vista i mal digerida per les autoritats civils i eclesiàstiques. Però enmig d'una societat que descobria a cada cantonada la conquesta de nous i desconeguts espais de llibertat, l'anomenada religiositat popular no semblava tenir gaire futur. No cal dir que les previsions de la teoria sociològica sobre la fi de les religions han tingut el mateix èxit que la resta de presagis apocalíptics sobre la fi de qualsevol altra institució social —com ara la família, per citar-ne només una.

Ja he fet esment de la inqüestionable coherència de l'objecte i els subjectes d'estudi de la seva obra. Voldria afegir ara que, més enllà d'això —que és més una constatació, una evidència, que no pas necessàriament una valoració—, el contingut i el tarannà d'aquesta obra coherent també n'han estat, de coherents. I ho han estat especialment en un sentit, ara sí, que m'atreveixo a qualificar de lloable: darrere d'aquest aspecte amable, un pèl —només un pèl— sorneguer i una mica —només una mica— foteta, però sempre educat, divertit i dialogant, les aportacions científiques del Joan no han estat benivolents ni han caigut en l'autocomplaença. Fins i tot m'atreviria a dir que sovint ha aconseguit, sense proposar-s'ho necessàriament, capgirar aquella pràctica tan miserable, però àdhuc tan habitual, de ser feble amb els poderosos i dur amb els febles, especialment pel que fa a la primera part de la sentència. El Joan ha tocat, sovint, el voraviu al poder hegemònic. Sense concessions. I amb algun que altre disgust. Especialment paradigmàtica en aquest sentit resulta la seva recerca més coneguda, publicada en forma de llibre sota el títol ja a bastament citat d'*El estigma del extraño*. La primera de les dues grans preguntes que menen la investigació és ja tota una declaració d'intencions: «¿Por qué la sociedad en la que vivimos —supuestamente democrática, liberal y tolerante— etiqueta de sectarios a determinados grupos religiosos y con este estigma los deja fuera de sus fronteras sociales, culturales y simbólicas?» (1997: 7). Al llarg del llibre dedica els tres primers capítols dels set —novament el 7— de què consta a respondre a aquesta pregunta. I la resposta és, com resulta habitual en la recerca del Joan, ordenada, estructurada, didàctica, pedagògica, accessible, intel·ligible, comprensible... i contundent. Sense gaires miraments ni equilibris calculats fa allò que la millor tradició antropològica ha fet permanentment: subvertir, en el sentit etimològic precís de posar allò que és a sota, allò que no està a la vista, a sobre, despullat a la mirada de tothom. Un acte impúdic, aquest, que gairebé per si sol desmunta tòpics, torpedina estereotips, revela connexions abans insospitades i ara clarividents, situa el lector, en suma, en situació protagonista de descobridor i desllorigador de lògiques culturals donades per descomptat que de la mà de l'antropòleg comencen a trontollar, a qüestionar-se i a ser vistes amb una nova dimensió. Fet aquest primer pas, tanmateix, no s'abandona el lector al desconcert de la simple denúncia i a la paràlisi de l'escepticisme, sinó que hom ha de facilitar-li les eines adequades per a la seva reeixida explicació, comprensió i interpretació. El Joan ha fet això amb mestratge. En l'obra de referència esmentada emmarca l'objecte d'estudi històricament, situant-lo en el context de les heretgies, i fa ús del concepte teòric del binomi legitimitat/il·legitimitat per il·luminar-ne la lògica amb encert. Com ja avança de manera clarivident i incisiva amb un exemple a la mateixa introducció del text: «[...] la vida de un monje benedictino de Silos y la vida de un monje de Hare Krisna de Brihuega son objetiva y estructuralmente similares por no decir idénticas; lo que cambia de forma radical es la mirada cultural con la que enjuiciamos a uno y a otro. El primero —el benedictino— está legitimado, mientras que el segundo —el devoto de Krisna— carece de esta legitimidad social. Y es la existencia o no de esta cobertura social [...] lo que determinará unas actitudes diferentes hacia uno y otro» (1997: 8). Una cita que compendia amb excel·lència les virtuts de la mirada antropològica abans esmentades i que permet entendre fàcilment els escarafalls que el llibre va provocar entre alguns representants del poder hegemònic, que, si els varen quedar encara ganes de seguir llegint, varen poder arribar fàcilment a l'exasperació quan en parlar de les esglésies, ja avançat el llibre, el Joan, després de rememorar el caràcter «sectari» inicial de les esglésies ara institucionalitzades, amb cita de l'epístola de sant Pau als efesis inclosa, etziba:

«Todo parece indicar que, siguiendo un razonamiento más o menos juicioso, se debería concluir que si la Iglesia primitiva —grandemente reivindicada por las múltiples iglesias de tradición cristiana— se consideró en su tiempo una realidad típicamente sectaria, dicha constatación debería propiciar, como mínimo, un acercamiento más prudente o matizado a los fenómenos sectarios actuales. Pero no es así, y los autores citados, en una pirueta mental que resulta incomprensible desde la lógica, se reafirman en la unicidad, veracidad y exclusividad de la Iglesia cristiana —pero ¿cuál de ellas?— frente a todas las enseñanzas sectarias. Y con este canto al exclusivismo, al fanatismo y a la intransigencia, caracteres que —ilusos que es uno— creía patrimonio del discurso sectario, concluye de forma casi grotesca la reflexión de los representantes de las iglesias establecidas sobre los grupos e instituciones emergentes, es decir, sectarias» (1997: 73).

El 21 d'abril d'aquest any —potser el darrer de la humanitat si les profecies maies es compleixen— l'edició de Catalunya del diari *El País* publicava un extens article de Joan Prat amb motiu de la propera festivitat de Sant Jordi, titulat «Sobre dracs, monstres i herois». En el text el Joan fa tot de referències històriques, mitològiques, al·legòriques, literàries, religioses, folkloristes, fins i tot psicoanalítiques, i, òbviament, delecta els lectors amb una lúcida i imaginativa interpretació simbòlica final, tot conclouent que «de dracs i monstres, el món n'està farcit» i que, «en canvi, ens manquen els herois d'altres èpoques que com [...] Jordi de Capadòcia apareixien en el moment oportú i amb la seva meritòria tasca de carregar-se dracs i aranyes deixaven la terra més neta de com l'havien trobada», per acabar rematant, en un to entre poètic i irònic, que «aquest combat, avui, sembla més complicat i tot fa preveure que caldrà continuar escrutant l'horitzó per veure si apareix algun matadracs que ens ajudi a retrobar l'esperança de les primaveres futures». Confesso que no m'he pogut resistir a fer notar que aquest article apareix 30 anys després de la publicació d'un parell d'articles de la primera etapa del Joan titulats «La llegenda de sant Jordi i el drac» (1982) i «La llegenda de la lluita de l'heroi i el monstre: a propòsit de Sant Jordi» (1982a), aparegut el primer a la revista *Ciència* i editat el segon a *Papers* (revista d'informació), la revista local del poble de la Selva del Camp. El mateix tema, gairebé els mateixos títols, 30 anys després. Aleshores, una contribució doble, en una revista de prestigi en un cas i més voluntariosa, com tantes que el Joan ha fet al llarg de la seva vida professional, en un altre cas. Ara, una contribució a un dels principals diaris estatals, en línia també amb un cert hàbit del Joan, que ja de bon començament sovintejà amb els seus articles les pàgines dels entranyables i ja desapareguts *El Noticiero Universal* i *Tele/Expres*. Tanmateix, ahir com avui, de ben segur que l'encàrrec de preparar tots i cadascun d'aquests articles —i tots i cadascun de les dotzenes que n'ha escrit, i totes i cadascuna de les incomptables conferències que ha impartit, de les classes que ha donat (perquè sí, anys i anys després d'haver donat una mateixa classe encara es neguiteja i se la prepara com el primer dia), de les intervencions en tribunals de tesis (sempre ben escrites a mà en les clàssiques fitxes perfectament ordenades)— li ha generat el mateix nerviosisme neuròtic i aquell punt de flagel·lament posterior a una acceptació que prèviament s'havia debatut, com la lluita de l'heroi amb el monstre, entre el sí incitat pel sentit del deure professional i el no seductor proposat per les forces del desig d'encolomar-ho a algú altre tot dient-se a si mateix que ell ja no està —o no ha d'estar— per a aquestes coses. Tot plegat, en fi, deixant de banda l'evident influència judeocristiana que denota, el que fa més palès és la tossuda i incorregible voluntat del Joan per prendre's i fer les coses seriosament, amb rigor, professionalitat, humilitat i molt d'amor. No podria ser d'una altra manera tractant-se d'un inves-

tigador d'una autoexigència màxima, que en totes i cadascuna de les seves recerques s'ho ha llegit tot i més, ha redactat i ha tornat a redactar «llençols» d'esquemes i esborranys, ha desaparegut i s'ha tancat per redactar, i ha produït sempre, finalment, textos que, més enllà de l'encert i la brillantor que sovint han tingut, han transmès inequívocament una gran dosi de treball, de reflexió i, per sobre de tot, d'honestedat, tant científica com humana.

Bibliografia

- PRAT CARÓS, J. (1972), «El Exvoto; un modelo de religiosidad popular en una comarca de Cataluña», *Ethnica*, núm. 4, p. 137-168.
- (1973), «Estructura y conflicto en la familia pairal», *Ethnica*, núm. 6, p. 132-180.
- (1974), «Drácula», *Triunfo*, núm. 578, p.48-53.
- (1975), «La posición social de la mujer en el Israel bíblico y Cataluña. Notas para una aproximación», *Ethnica*, núm. 10, p. 107-151.
- (1976), «Un esbozo teórico sobre la funcionalidad cultural del mito», *Universitas Tarraconensis*, núm. I, p.115-141.
- (1977), «Una aproximación a la bibliografía antropológica sobre España», *Ethnica*, núm. 13, p. 131-171.
- (1978), «Análisis de un mito: la Sagrada Familia», a PONS, J., et alii, *Perspectivas de la Antropología Española*, Madrid, Akal, p. 181-226.
- (1979), «Festes populars i identitat nacional a Catalunya», *Quaderns de l'Obra Social*, núm. I, p. 25-28.
- (1980), «El comte Dràcula i el Comte Arnau: una comparació», *Ciència*, núm. 2, p. 30-34.
- (1980), «Mito e interpretación: el caso de Edipo», *Universitas Tarraconensis*, núm. 2, p. 151-189.
- (1980), «Els estudis etnogràfics i etnològics a Catalunya», *Quaderns de l'ICA*, núm. 1, p. 29-63.
- (1982), «La llegenda de sant Jordi i el drac», *Ciència*, núm. 15, p. 6-19.
- (1983), «Religió popular o experiència religiosa ordinària?: Estat de la qüestió i hipòtesis de treball», *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, núm. 2, p. 49-69.
- (1983), «L'experiència religiosa ordinària. Guies de treball», *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, núm. 2, p. 145-170.
- (1997), *El estigma del extraño. Un ensayo antropológico sobre sectas religiosas*, Barcelona, Ariel.
- (2007), *Los sentidos de la vida. La construcción del sujeto, modelos del yo e identidad*, Barcelona, Bellaterra.